

MONODIA RELIGIJNA I ŚWIECKA

Lit: <https://sklep.nck.pl/pl/c/Historia-Muzyki-Polskiej/88/2>

http://cyfroteka.pl/ebooki/Historia_Muzyki_Polskiej_Tom_1_cz_1_Sredniowiecze_do_roku_1320-ebook/p84728i102138;

<https://sklep.nck.pl/pl/p/Historia-Muzyki-Polskiej.-Tom-III%2C-cz.-1-Barok-1595-1696-e-book/599>

T. Jasiński: <http://chrzest966.pl/chrzest-polski/>

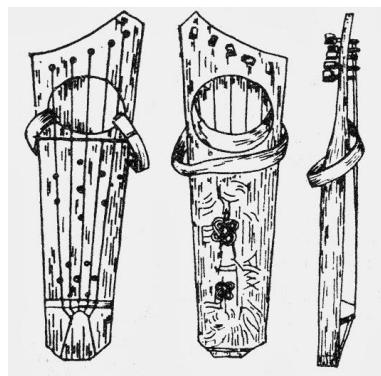
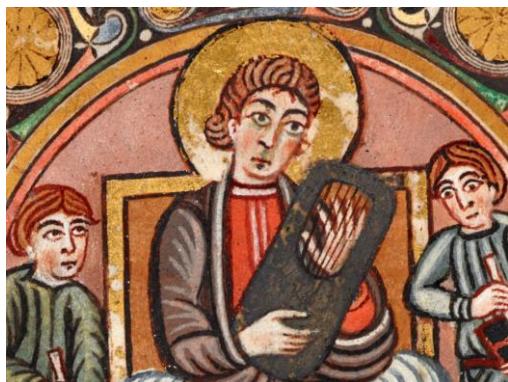
H. Kócka-Krenz: <http://chrzest966.pl/nastepstwa-kulturowe-chrystianizacji-panstwa-piastow/>

C. Grajewski: <http://chrzest966.pl/konsekwencje-przyjecia-chrzeszczanstwa-dla-kultury-muzycznej-polski/>

ŹRÓDŁA: ARCHEOLOGICZNE / IKONOGRAFICZNE / PISANE

1. ŹRÓDŁA ARCHEOLOGICZNE (INSTRUMENTY):

(1) idiofony, (1) membranofony, (1) aerofony, (1) chordofony: „gęsle” z Gdańskiego (XIII w.):

Гусли из Гданьска (Gęśle z Gdańsk)

3. Instrumenty muzyczne z kolekcji Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu
3a — giterna (t. połowa XV wieku); 3b — fidel (XIV wiek)
Foto Marcin Kłusak

<https://www.wykop.pl/wpis/7265266/gesle-z-gdanska-odkryto-je-w-pozostalosciach-domos/>

<https://www.youtube.com/watch?v=49mJh83ZioY>

<http://slowianolubia.blogspot.com/2013/10/muzyka-ponocnych-sowian-chrzest.html>

2. ŹRÓDŁA IKONOGRAFICZNE (sceny muzyczne, instrumenty)

Ikonograficzna dokumentacja muzyki północnych Słowian – dużo:

Ikonograficzna dokumentacja muzyki na ziemiach polskich:

- ewangeliarz z Pułtuska, przed 1085 r.,
- **Gniezno**: drzwi gnieźnieńskie – żywot św. Wojciecha: **olifanty**,
- **Lublin**: kaplica zamkowa pw. Świętej Trójcy: bizantyńsko-ruskie freski z 1418 r. (ufundowane przez Władysława Jagiełły): scena biczwowania (podobieństwa do malowideł z Rusi Kijowskiej),
- **Trzebnica**: klasztor cysterek i sanktuarium św. Jadwigi Śląskiej: Dawid z **lirą/rottą**:
- **Grębień** koło Wielunia, kościół Św. Trójcy (polichromia, 1530): wędrowny grajek muzykujący na **fidiu** (wczesne „skrzypce”):

1. Dawid z Dzieciątkiem i chrottą, miniatura całostylnicowa, warsztat wyszehradzki, przed rokiem 1085

Evangelarium (Ewangeliarz pułtuski), k. 8, Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rkp. 1207

Fot. za: Zofia Rozanow, Muzyka w miniaturze polskiej, Warszawa 1965, il. nr 6, s. 148

- Grębień koło Wielunia, kościół Św. Trójcy (polichromia, 1530): wędrowny grajek muzykujący na **fideli** (wczesne „skrzypce”):

3. ŹRÓDŁA PISANE:

- źródła ogólnohistoryczne:

- => relacje podrózników arabskich (relacje zbiera **Al. Bekri** w XI w.)
- => **Thiethmar** (?-1080: zaświedca o **trębaczach**),
- => **Gall Anonim** (1102-1138: opis rocznej żałoby po Chrobrym, 1025: rok **bez muzyki**),
- => **Mistrz Wincenty** zw. Kadłubkiem (1150-1223: polska pieśń **rycerska**),
- => **Długosz** (1415-1480): pod Grunwaldem spiewano **Bogurodzicę** („*patrium carmen*”).

- ŹRÓDŁA MUZYCZNE:

- TEORETYCZNE-MUZYCZNE (TRAKTATY):

- => kopie traktatów zach.-europ. (anon. *Musica enchiriadis*, Berno z Reichenau, **Johannes de Muris**);
- => „**Szydłowita**” (= Anonim z Szydłowa, XV w.): W 1475, już jako zakonnik, otrzymał stopień magistra artium w Akad. Krak.; 1505 został opatem klasztoru na Łysej Górze; prawdopodobnie autor traktatu poświęconego chorałowi gregoriańskiemu **Musica magistri Szydłovite** zawierający zasady monodii gregoriańskiej (cantus planus).

ŹRÓDŁA MUZYCZNE:

- monodia łacińska = **gregoriańska** (chorał)
- monodia **polskojęzyczna** (np. *Bogurodzica*)

Chrzest 966 r.: w kontekście politycznym, cywilizacyjnym i kulturowym jest punktem przełomowym w historii polskiej państwoowości.

- przyjęcie chrześcijaństwa w wersji **zachodniej** włączyło małe państwo w krąg kultury **łacińskiej**, która odtąd niezmiennie odcisnęła swój wyrazisty profil na ludzkiej aktywności artystycznej.
- obszarem, wokół którego narodziło się państwo polskie, była **Wielkopolska**;
- regularną działalność duszpasterską na terenach państwa Piastów podejmują **zakony**. Każdy ma własną tradycję liturgiczno-muzyczną, własne śpiewy, po części własny repertuar (cystersi: także *teorię muzyki*).

W muzyce: początek integracji PL ze światem zach.-europ: *początek recepcji choralu*.

- chrześcijaństwo jest religią **słowa** - proklamowanego, głoszonego, ale i pisaneego.
 - do sprawowania obrzędów potrzebne były **księgi liturgiczne**: mszały, graduły, antyfonarze, psałterze, lekcjonarze, brewiarze i inne, zawierające teksty, często też **melodie**.
 - ziemie piastowskie stały się terenem **misyjnym**: przybywający z Zachodu duchowni musieli być wyposażeni w niezbędne sprzęty, szaty i **księgi liturgiczne**.
 - **księgi liturgiczne** były importowane dopóty, dopóki nie pojawiły się **skryptoria** (zorganizowane w rodzimych ośrodkach diecezjalnych i zakonnych).

→ <http://cantus.edu.pl/sources>; → <http://cantus.edu.pl/home>

Grajewski: <http://chrzest966.pl/konsekwencje-przyjecia-chrzescijanstwa-dla-kultury-muzycznej-polski/>

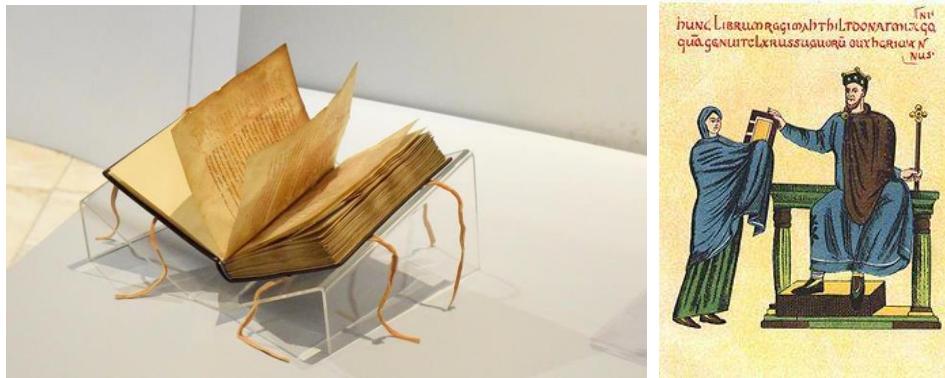
FAZY NAPŁYWU CHORĄŁU DO PL:

- proces rozpowszechniania się chorału był związany z powstawaniem **nowych klasztorów**;
 - dla Mieszka I, Bolesława Chrobrego (i następów) chór był **symbolem związku z Kościółem i papiestwem**, a także emblematem przynależności nowego państwa do **cywilizowanej Europy**;
 - zakony podejmują regularną działalność duszpasterską na terenach państwa Piastów
 - docierają **księgi liturgiczne** z zachodu Europy - kolejno: benedyktyni, cystersi, dominikanie, franciszkanie (i inne).

a) chorał benedyktyński:

- benedyktyni od 970 r.: pierwszy zakon, sprowadzony z okolic Kolonii (Braunweiler) > osiedlili się w Krakowie (Wawel), Tyńcu, Mogilnie.
 - „*Kodeks Matyldy*” (głową częścią jest księga liturgiczna *Liber officium = Ordo Romanus*), prezent ofiarowany królowi **Mieszkowi II** (990–1032–1034: syn Bolesława Chrobrego) przez księżnę lotaryńską **Matyldę Szwabską** (998–1032), córkę Henryka III.
 - ofiarowany Mieszkowi II po jego koronacji na króla w 1025 r. (ok. **1027**).
 - celem podarunku (oraz listu dedykacyjnego) było pozyskanie Mieszka jako sojusznika przeciwko cesarzowi Konradowi II;
 - list dedykacyjny Matyldy pełen komplementów dla Mieszka II: był władcą światłym i wykształconym (miał znać łacinę i grekę), fundował chrześcijańskie świątynie, łagodny w nawracaniu pogan na chrześcijaństwo (przeciwstawiony ojcu, Bolesławowi Chrobremu).

- kodeks wywieziony z Polski niedługo po śmierci Mieszka II (przez jego żon Rychezę uciekające w czasie rewolty pogańskiej w 1038 r.).
- zachowany dziś w Niemczech (BU Düsseldorf);
- tekst i zapis muzyczny pochodzą ze skryptorium benedyktynów w klasztorze w St Gallen.
- scena przedstawiająca wręczenie **Mieszko II** kodeksu przez **Matyldę** (kopia XIX w.)
https://www.historiaposzukaj.pl/wiedza/muzyka/145,muzyka_kodeks_matyldy_utwor_muzyczny_przyczyna_wojny.html

- **sekwenca** *Ad celebres rex cielice Lauder* (= Chwałmy króla niebieskiego)
 - **najstarszy** znany zapis melodii, jaki pojawił się w Polsce!
 - tekst: modlitwa wychwalającą Chrystusa (znany od X wieku w całej Europie).
-

➔ „**REAKCJA POGAŃSKA**” (= rewolta): nawrót pogaństwa: 1034-1037.

- ogromne zniszczenia (świątynie, duchowni).

<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s.5570>

https://pl.wikipedia.org/wiki/Reakcja_poga%C5%82ska

<https://wiadomosci.onet.pl/kraj/krol-wracal-do-kraju-ktory-nie-istniaj-najwieksza-katastrofa-w-dziejach-polski/dd3hny>

➔ **1038 r.: najazd Brzetysława (książę czeski). Kronikarz Kosmas:**

„Tak jak niezmierna burza szaleje, sroży się, wszystko zwala,
tak Brzetysław wsie rzeziami, rabunkami, pożarami pustoszył, obronne
miejscy siłą zdobywał. Miasta ogniem palił, aż do gruntu niszczył”.

- złupiono Gniezno (symboliczne **centrum** władzy książęcej), Kraków, Poznań i in.,
 - w **Gnieźnie** najeźdźcy zdemolowali katedrę, ukradli relikwie świętego **Wojciecha**.
 - łupów było tak wiele, że potrzeba było 100 wozów, by wywieźć „wszystek skarb Polski”.
 - cała **Wielkopolska** stała się pogorzeliskiem: książę Kazimierz Odnowiciel (1016-1058) był zmuszony zatrzymać się *nie w Poznaniu*, z którego rządzili jego ojciec i dziadek, ale aż w *Krakowie* i to tam ulokować *nową stolicę* (1039 r.).
-

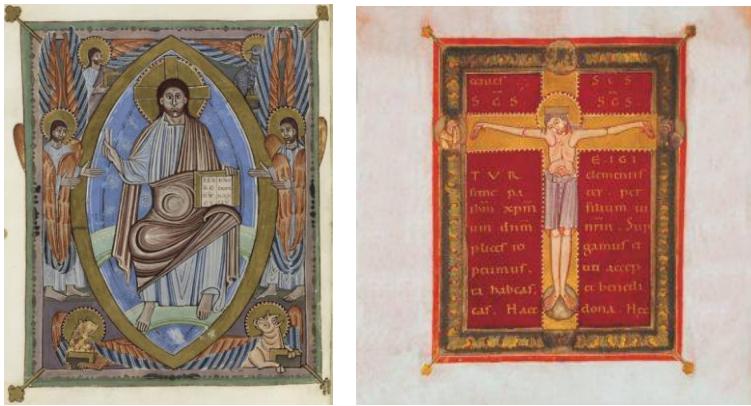
Po ok. 20 latach:

- 1 - „**Sakramentarz tyniecki**” [WaN BOZ 8]: kodeks przywieziony do **Tyniec** przez niemieckich **benedyktyńców** z Abdinghofu (niedaleko Paderborn, między 1060 a 1080 r.).

- być może razem z orszakiem Aarona, późniejszego opata benedyktyńskiego w Tyniec.

- napisany **srebrem** na purpurowo barwionym pergaminie, na kk. 132-140 zawiera **neumy** nad tekstami przeznaczonymi na Wielki Tydzień (zapis **cheironomiczny**).

- **Exsultet iam angelica turba caelorum** (= *Weselcie się już, zastępy Aniołów w niebie*): śpiew na Wielki Tydzień (na Sobotę Paschalną):

2 - „Missale plenarium”, przełom XI/XII w.: kodeks 500 stron (GnK 149);

- **mszał** sprowadzone z Niemiec przez benedyktynów z Mogilna (od 1286 w Gnieźnie):
- pochodzi z **Bawarii**: opactwo benedyktyńskie w Niederalteich k. Passau/Pasawy;
- sprowadzony do Polski dla uświetnienia uroczystości konsekracji katedry gnieźnieńskiej.
- niezwykle cenny zabytek, **brak śladów zużycia** (nie był używany na tyle długo, by móc odcisnąć ślad w historii i tym samym wpływać na rozwój liturgii w katedrze gnieźnieńskiej);
- zapis melodii w notacji **cheironomicznej**:

3 - „Liber ordinalis” („pontyfikał biskupów krakowskich”, KrJ 2057), Nadrenia, ok. 1090 r.:

- zawiera teksty i melodye wykonywane podczas celebracji biskupiej sakramentów,
- polska kopia obcego wzoru (z Nadrenii), sporządzony specjalnie dla Polski (imiona polskich świętych: Wojciech, Wacław): w Krakowie lub Tyńcu, obszerny repertuar, także uwagi o wykonywaniu chorału.
- 23 melodye w notacji **cheironomicznej**;
- najstarsza sekwencja polska: (anon.) sekwencja o św. Wojciechu **Hac festa die tota gratuletur Polonia** (=Tego dnia świątecznego). Śpiewana gł. w Gnieźnie → **graduał z Henrykowa, pocz. XIV w.**

- **Hac festa die** jest włączana do grupy utworów nazywanych **historia sancti Adalberti**, - ukazuje niektóre wydarzenia z życia świętego.

*Hac festa die tota
Gratuletur Polonia,
Martyrem Adalbertum
Digna colens memoria,*

Sam już incipit tego utworu przedstawia świąteczny dzień, w którym raduje się cała Polska (*Hac festa die tota gratuletur Polonia*), a jest to dzień pamięci męczeństwa św. Wojciecha (23 kwietnia). Za jego sprawą naród słowiański odwrócił się od bałwanów i przywrócony został Bogu (*cuius opere Sclavorum gens ab idolis Deo est*

reddita), a dzięki jego zasługom Gniezno podniesione zostało do godności metropolii (*suo munere Gneznensis est metropolis honore predata*).

- <https://ninateka.pl/audio/hac-festa-die-sekwencja-ku-czci-sw-wojciecha> - muzyka **Hac festa**
<http://www.bkpan.poznan.pl/projekty-zakonczone/JW70/wojciech.htm>
<http://www.staropolska.pl/sredniowiecze/opracowania/Piesni.html>
 - <http://www.eduferka.pl/doc/hac-festa-die-tota-pratuleter-polonia>

• • • •

b) **chorał cysterski**: po 1140, 2. poł. XII w. (Oliwa, Pelplin, Jędrzejów, Łąd, Łekno);

• • • • • • • •

c) **chorał dominikański**: 2. poł. XIII w.:

Wincenty z Kielc/Kielczy (1200-1260): „Historia o św. Stanisławie”; zob. niżej.

.....

d) **chorał franciszkańsko-rzymski**: 2. poł. XIII w.; franciszkanie i klaryscy;

- wprowadzenie diastematyki (= *nota romana*),
 - zapisy muzyki **wielogłosowej**,
 - traktaty **teoretyczne**: ok. 1210: rękopis z traktatem **Hucbalda** i in. teoretyków, sprowadzony do Krakowa z pñ. Włoch (od XV w. własność Alberta z Opatowa).

.....

e) **choral diecezjalny**: niezależny od monastycznego, związ. z określonymi diecezjami;

- uwzględnia lokalne święta, diecezja gnieźnieńska, krakowska, wrocławska, płocka,
najstarsze źródła:
 - „Graduał z Wiślicy” (1300), „Antyfonarz z Kielc” (1372).

5. LOKALNE NACECHOWANIE: tylko w warstwie tekstowej.
Znaki akcentowe i spłaszczenia liter występują w tekście, ale nie są odrębną warstwą.

Z okazji kanonizacji świętych najpierw poeci tworzyli **teksty liturgiczne**, a następnie do tekstów tych kompozytorzy opracowywali **melodie** – pisali nowe, oryginalne bądź adaptowali już istniejące.

1) „Historia o św. Stanisławie” (= oficjum rymowane): **Wincenty z Kielc/Kielczy** (1200-1260); **Kielce → Kielcza [Opolszczyzna; prawidłowe odczytanie Długosza]**

- pierwszy znany z imienia polski kompozytor: <http://culture.pl/pl/tworca/wincenty-z-kielczy> http://www.staropolska.pl/sredniowiecze/poezja_religijna/wincenty_z_kielczy/gaude_mater.html - *Gaude mater polonia* (tekst i tłum.)

św. Stanisław (zm 1079, kanonizacja w 1253 r.).

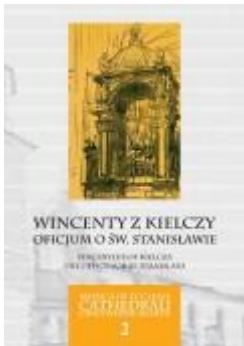
„Historia o św. Stanisławie” (= oficjum rymowane: nieszpory, matutnum, chwalba itd.) składa się z 34 utworów: antyfon, responsoriów i hymnów:

1. ant.: *Dies adest celebris* (= *Nadchodzi dzień uroczysty*)

2. ant.: *Ortus de Polonia Stanislaus*

Pochodzący z Polski Stanisław // pilnie studiował w młodości.

*A w końcu wywyższony jako sługa Chrystusa // do godności biskupiej,
z Bożą pomocą stał się wzorem cnót. // Alleluja.*

In primis vesperris

antiphona 1	<i>Dies adest celebris</i>
antiphona 2	<i>Ortus de Polonia</i>
antiphona 3	<i>Grandescit fitque minimus</i>
antiphona 4	<i>Corpus domans ieconiis</i>
antiphona 5	<i>Imitator redemptoris</i>
responsorium	<i>O venerandam martyris (lub inne)</i>
hymnus	<i>Gaude mater (lub inny)</i>
ad Magnificat	<i>O beate Stanisłae</i>

Ad matutinum

Ortus de Polonia Stanislaus - opracowania wielogł.: J.Libani (1520), tabulatura TDK (1550), M.Zieleński (1611).

- hymn o św. Stanisławie (**Gaude, mater Polonia**): to kontrafaktura (= wymieniony tekst) melodii dominikańskiej (pn. Włochy: funkcjonowała z 10 różnymi tekstami):

Gaude, Mater Polonia, Prole fecunda nobili, Summi Regis magnalia Laude frequenta vigili.	O ciesz się, Matko-Polsko, w sławne Potomstwo płodna! Króla królów I najwyższego Pana wielkość Uwielbiaj chwałą przynależną.
Cuius benigna gratia Stanislai Pontificis Passionis insygna Signis fulgent mirificis	Albowiem z Jego łaskawości Biskupa Stanisława męki Niezmiernie, jakie on wycierpał, Jaśnieją cudownymi znaki.

wersja 4-gł: nie G.Goreczycki => Teofil Klonowski (1805-1876): śpiewnik *Szczegół do nieba*:

<http://www.youtube.com/watch?v=h2YFqmLzmDk> - monodia

<http://www.youtube.com/watch?v=Wv8LriCtwxE> - 4-gł..

<http://spiewnik.katolicky.net/index.php?topic=3994.0> – 1867

Kamińska, Beata Anna.: <https://polihymnia.pl/pl/teoria-muzyki/727-beata-kaminska-teofil-tomasz-klonowski-spiewnik-szczególe-do-nieba-studium-zrodloznawczo-muzykologiczne.html>

2) Anon. „Historia o św. Wojciechu” XIII w. [kanonizacja św. Wojciecha w 999 r.]

Cztery oficja rymowane:

1. ***Benedic regem cunctorum,***
2. ***Ad festa pretiosi,***
3. ***Sanctus Adalbertus***
4. ***O immarcesibilis rosa paradisi***

Benedic regem cunctorum:

1. ant.: *Benedic regem cunctorum;*
2. ant.: *Per merita sancti Adalberti:* w XVI w. opracowanie **rorantystów** (Walenty Gawara);

3) Anon. „Historia o św. Jadwidze“

Św. Jadwiga Śląska czczona jako patronka Polski, Śląska i archidiecezji wrocławskiej.

- **Jadwiga:** ur. między 1174 a 1180 r. (na zamku nad jeziorem Amer w Bawarii).
- W 1190 wysłana do **Wrocławia** (miała zaledwie 12 lat) na dwór księcia Bolesława Wysokiego, gdyż została upatrzona na żonę dla jego syna, **Henryka [Brodatego]**.
- Henryk i Jadwiga stanowili wzorowe małżeństwo (=7 dzieci).
- Po śmierci Henryka (1238) Jadwiga zdała rządy żonie Henryka Pobożnego, Annie, i zamknęła się w **klasztorze sióstr cysterek w Trzebnicy**, który sama wcześniej ufundowała.

Św. Jadwiga Śląska czczona jako patronka Polski, Śląska i archidiecezji wrocławskiej.

„Historia o św. Jadwidze”: *Fulget in orbe die*

1. ant.: *Fulget in orbe die*.

.....

SEKWENCJE „POLSKIE”: sekwencje dotarły już w X w. wraz z księgami liturg.

- łącznie: ok. 150 **rodzimych** sekwencji: „rodzimość tylko tekstów”: **o polskich świętych**:
- najstarsze: na cześć św. Wojciecha (12 sekwencji)
- **najstarsza** (obca): *Annua recolamus* (1001 r.: „De Sancto Adalberto”) z rękopisu z Reichenau (Jezioro Bodeńskie, Szwajcaria);
- najstarsza sekwencja **rodzima** (z końca XI w.): *Hac festa die tota (Tego dnia świątecznego): polskie* autorstwo łacińskiego tekstu.

INNE SEKWENCJE:

- w Małopolsce - kult **św. Stanisława** (15 sekwencji);
 - na Śląsku - kult **św. Jadwigi**.
-

SEKWENCJE „POLSKIE” (ok. 150): og. sekw. już w X w. dotarły wraz z łącz. księgami liturg.

- twórczość **rodzima**: tematyka dot. kultów **polskich świętych**:
- kult **św. Wojciecha** (ponad 100 sekwencji, w tym 12 z muzyką);
- **najstarsza:** *Annua recolamus sancti Adalberti*: rkp. z Reichenau (z końca XI w.): **Bamberg**, Staatsbibliothek:

- **pierwsza sekwencja polska:** (anon.) o św. Wojciechu - ***Hac festa die tota gratuletur Polonia*** (= „*Tego dnia świątecznego niech raduje się cała Polska*”).

- ukazuje niektóre wydarzenia z życia świętego.
- śpiewana gł. w **Gnieźnie** (sam tekst wspomina o gnieźnieńskiej metropolii: ***Gneznensis est metropolis***).

Sekwencja *Hac festa die tota* (na 23 kwietnia)

1a. Hac festa die tota gratuletur Polonia,	W tym dniu świątecznym niech raduje się cała Polska,
2b. Martyrem Adalbertum digna colens memoria	czcząc godnego pamięci Wojciecha Męczennika,
2a. Cuius opere Sclavorum gens ab idolis Deo est reddit.	za którego sprawą naród słowiański od bałwanów na nowo powrócił do Boga.
2b. Suo munere Gneznensis est metropolis honore predita.	Przez jego zasługę, Gniezno jest obdarzone godnością metropolii.
3a. Nam sprenit sanctum presulem sua natalis patria,	Bowiem rodzona ojczyzna pogardziła świętym biskupem,
3b. Quem acceptavit exulem Bolezlavi clementia.	którego jako wygnanica przyjęła łaskawość Bolesława.
4a. Ille rex optimus Dei famulo prestat obsequia,	Tam najszlachetniejszy król wypełnia wobec bożego slugi należne powinności,
4b. Hic vir sanctissimus terre populo fidei premia.	zaś najświętobliwszy mąż daje ludowi ziemi nagrody wiary.

 ClickMeeting

Sam incipit przedstawia świąteczny dzień, w którym raduje się cała Polska (*Hac festa die tota gratuletur Polonia*), a jest to dzień pamięci męczeństwa **św. Wojciecha** (23 kwietnia). Za jego sprawą naród słowiański odwrócił się od bałwanów i przywrócony został Bogu (*cuius opere Sclavorum gens ab idolis Deo est reddit*), a dzięki jego zasługom **Gniezno** podniesione zostało do godności **metropolii** (*suo munere Gneznensis est metropolis honore predita*).

- żywski rozwój sekwencji w XIII w.: (**Wincenty z Kielczy**: sekwencje o św. Stanisławie)
- XIV i XV w.: kolejni autorzy **tekstów**: biskup **Jan Łodzia** z Kępy (bp poznański, 1340), biskup **Adam Świnka** z Zielonej (sekretarz królewski Władysława Jagiełły, +1434), **Marcin ze Slupcy** (XV w.);
- ZNACZENIE SEKWENCJI: odegrały dużą rolę w procesie kształcania się **liryki religijnej w języku polskim**:
- wprowadzały europejskie schematy rytmiczne i stroficzne, dostarczały **wzorców** gatunkowych, leksykalnych i topicznych.

>>>

6. MONODIA RELIGIJNA W JĘZYKU POLSKIM:

- **polskie** pieśni religijne zrodziły się (w ramach liturgii) na podłożu **łacińskich** śpiewów (gł. tropów i sekwencji), w odpowiedzi na zapotrzebowanie nie rozumiejącego łaciny ludu.
<http://blog.polona.pl/2020/04/spory-wokol-melodii-bogurodzicy/> - GANCARCYK
<http://blog.polona.pl/2018/02/carmen-patrium-bogurodzica/>

- a) „**Bogurodzica**”:

20

Bogurodzica

I(a) II(b) III(c) IV(d)

Bo - gu - ro - dzi - ca dze - wi - ca, Bo - giem sia - wie - na Ma - ty - ja - ,
 U twe - go sy - na Go - apo - dzi - na ma - tko zwo - le - na, Ma - ry - ja - !
 Zy - szczy nam, spuś - ci nam. Ky - ri - e - lei - son, Twe - go dze - la Krzci - cie - la,
 bo - zy - cze. U - słysz glo - ay, na - pełn my - śi czto - wie - cze. Słysz mo - dli - twę - ,
 jaż no - ni - my - , A dać ra - czę, je - goż pro - si - my: A na świe - cie zbo - zny
 po - byt, Po - ży - wo - cie rą - skiego prze - byt. Ky - ri - e - lei - son - .

PWM - 7263

<http://www.youtube.com/watch?v=aqcE2p6h0tg&feature=related> – zapis+muzyka
<https://youtu.be/cO5csWCewd0> - Monodia Polska: Adam Strug

Jazz: <https://www.youtube.com/watch?v=sDqMAu-0QXQ>

W "tłumaczeniu" na język dzisiejszej polszczyzny:

[1] Bogurodzica dziewczica, Bogiem sławiona Maryja, U twoego syna Gospodzina matko zwolena, Maryja! Zyszczy nam, spuści nam. Kyrieleison.	Bogorodzico Dziewico, przez Boga uwielbiona Maryjo, U twego Syna Pana matko wybrana, Maryjo! Pozyskaj nam, ześlij (daj) nam! Panie, zmiłuj się!
[2] Twego dzieła Krzciela, bożycze , Usłysz głosy, napełn myśli człowiecze . Słysz modlitwę, jaż nosimy , A dać raczy, jegoż prosimy : A na świecie zbożny pobyt , Po żywocie rajski przebyt . Kyrieleison.	Przez wzgląd na twego Chrzciciela, Synu Boga, Usłysz głosy, spełnij (użyźnij) myśli (pragnienia) ludzkie. Wysłuchaj modlitwy, którą zanosimy, I racz nam dać to, o co prosimy: Na świecie pobożne (szczęśliwe) życie, Po żywocie przebywanie w raju. Panie, zmiłuj się!

- ogrom **komplikacji** związanych z tym zagadnieniem": zagadka zamknięta na "**siedem pieczęci**" (A. Brückner).

- nie rozstrzygnięto definitelywnie: czas i miejsce powstania utworu, jego autorstwo, związki z liturgią czy ewentualna zależność od wzorów obcych.

- **problemy z datowaniem**: wiek XIII (A. Brückner, J. Woronczak, H. Feicht),

- wiek XII (rzadziej) lub nawet XI (T. Lehr Spławiński, E. Ostrowska),

- wyjątkowo XIV w. (S. Urbańczyk, J. Krzyżanowski).

~ k. XIII w. (1250 /1350) => (~1300).

Prototyp *Bogurodzicy*”

- nie udało się odnaleźć: w ani hymnografii bizantyńskiej, ani zach-europ.
- najdawniejsza tradycja przypisała autorstwo św. **Wojciechowi** (zm. 997) => pierwszy druk.

Tekst: niejasne znaczenie niektórych wyrażeń i zwrotów oraz składnia tekstu.

Bogurodzica = najstarsze 2 zwrotki: pieśń o charakterze wstawienniczo-modlitewnym:

- **1. zwrotka:** zbiorowość wiernych zwraca się do Maryi jako Bożej Rodzicielki,
- **2. zwraca:** wierni zwracają się do Chrystusa (z powołaniem się na **św. Jana Chrzciciela**) o usłyszenie ludzkich głosów, wysłuchanie modlitw, następnie o dar pobożnego życia na ziemi i wiecznego zbawienia.

Zwrotka 1: rozbudowana, dwuczłonowa apostrofa do Matki Bożej oraz para krótkich prośb modlitewnych. Apostrofa gromadzi tytuły i przyimki Maryi obrazujące jej udział w tajemnicy wcielenia: boskie macierzyństwo (*Bogurodzica*), czystość (*Dziewica*), chwałę, jaką została obdarzona przez (lub: ze względu na) Boga, którego zrodziła (*Bogiem sławieną*).

→ http://www.staropolska.pl/sredniowiecze/poezja_religijna/bogurodzica/bogurodzica.html

→ http://www.staropolska.pl/sredniowiecze/poezja_religijna/bogurodzica/siedem.html

Długosz: *Signis canere incipientibus regius universus exercitus patrium carmen*

Bogurodzicza sonora voce vociferatus est, deinde hastis vibratis in proelium prorupit.

(„Kiedy zaczęła rozbrzmiewać pobudka, całe wojsko królewskie zaśpiewało donośnym głosem **ojczystą pieśń *Bogurodzica***, a potem potrząsając kopiami rzuciło się do walki”, przeł. J. Mrukówna)

film: Krzyżacy <https://www.youtube.com/watch?v=YBs4a4Io49I> – 9’

https://www.youtube.com/watch?v=t9pM_IU05I4 – opowieść o Grunwaldzie

.....
- zach. **17 kopii**. Pierwsze przekazy: **2 odrębne wersje**: (=szeroki zasięg ustnego obiegu):

(1) przekaz najstarszy: **1408** („**kcyński**” > Kcynia/Gniezno; UJ): zapisany w zbiorze łacińskich kazań skopiowanych przez **Macieja z Grochowa**, wikariusza w Kcyni k. Gniezna (tylna wyklejka oprawy kodeksu). => **2 zwrotki**: kopista pochodził z Wielkopolski (b. poprawny zapis muzyczny: wykształcony kantor?)

(1) drugi przekaz: **1409-1420** („**krakowski**”): **13 zwrotek**; podstawa późniejszych kopii

- **1506**: tekst drukowany (Statut Jana Łaskiego) jako „dzieło św. Wojciecha”.

FORMA:

- nie stanowi stylistycznie całości, **konglomerat** różnorodnych składników.

3 części:

1- część **archaiczna** – właściwą ***Bogurodzicę*** (zwrotki 1–2: tonacja dorycka),
Późniejsze dodatki: „doczepione”, odrębne tonalnie, tonacja lidyjska:

2- część „**wielkanocna**” (zwrotki: 3–6),

3- część „**pasyjna**” (zwrotki :7–15), rozbudowa do 27 zwrotek.

- MELODIA zwrotki 1-2: oparta na kombinacji 4 fraz (dorycka, z elem. pentatoniki). **Jeden autor.**

GENEZA: prototypu nie udało się odnaleźć ani w hymnografii bizantyńskiej, ani zachodniej.

Hipotezy:

- trop do **Kyrie**? [= tropowanie aklamacji *Kyrie eleison*] z **litanii** do Wszystkich Świętych? (= Graz, 1200, znana w PL w XV w.),

- pieśń truwera **Jehana de Braine**? [= *Par dessor l'ombre d'un bois*],

- pieśń z dramatu liturgicznego **Daniel** [*Simul omnes gratulemur*] (*Ludus Danielis*, XIII w.)

TEKST:

- wiele archaizmów: *dziela* (= dla) i *bożycze* (= synu Boga).
<http://blog.polona.pl/2017/07/jak-czytac-bogurodzice/> - czytanie
- powstał wcześniej (!) niż *Kazania świętokrzyskie* (przed pocz. XIV w.);
- przemieszane reminiscencje bizantyńsko-greckie, cerkiewno-słowiańskie, łacińskie.
- pokrewieństwa z **hymnografią grecko-bizantyńską**, albo bezpośrednie, albo poprzez ogniwko tradycji **cerkiewnosłowiańskiej**.
- wyrazista analogia w **bizantyjskiej ikonografii** = motyw **Deesis** (gr. *modlitwa, bleganie*),
- motyw ukazuje **CHRYSTUSA** („Władcę i Sędziego”) w asyście **MARYI i JANA CHRZCICIELA** w pozach wstawienniczych.

Romańskie malowidło w kolegiacie w Tumie k. Łęczycy (1161 r.)

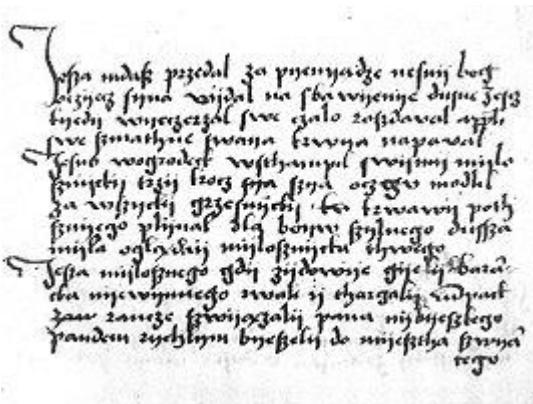
- **Deesis** = wzorzec ikonograficzny powstały w Bizancjum (VI-VII w.)
 - przedstawia Chrystusa (*Gospodzin*) w asyście **Matki Boskiej i Jana Chrzciciela**, którzy pełnią funkcję **pośredników** między Bogiem a człowiekiem.
 - w tradycji chrześcijańskiej (szczególnie na Wschodzie) to właśnie **Jan**, poprzednik i chrzciel Chrystusa, uważany był za największego po Maryi świętego i orędownika.
 - od X w. przedstawienie **Deesis** rozpowszechniło się na Zachodzie i prawdopodobnie tą drogą **dotarło również do Polski**.
- Roman Mazurkiewicz, "Deesis. Idea wstawiennictwa Bogurodzicy i św. Jana Chrzciciela w kulturze średniowiecznej", Kraków 2002.
-

b) INNE PIEŚNI POLSKIE: od poł. XIV w.:

- pieśni **rezurekcyjne** [Krystus z martwych wstał je](#) (1365);
 - = adaptacja pieśni *Christ ist erstanden* (XII w.) → opiera się na starszym [tropie](#) wielkanocnym do łacińskiej sekwencji *Victimae Paschali Laudes* (autorstwa cesarskiego prezbitera i kapelana dworskiego [Wipona](#) z Burgundii).
 - używało jej [wojsko krzyżackie](#) (1410).
 - utwór zapisany w 1365 przez Świętosława z Wilkowa (*Chrystus zmartwychwstał jest* w tekście łacińskiego kazania (łaciński pierwowzór z zapisanym polskim incipitem)
- pieśni **pasyjne** ([O wszego świata wsztek lud](#)), 1407 r.
- pieśni **bożonarodzeniowe** ([Zdrow bądź, królu anjelski](#)), 1424 r.,
- pieśni **maryjne** ([Maryja, czysta dziewczęce](#)), XIV w.
- polska sekwencja: tzw. **Lament świętokrzyski** (= *Żale Matki Boskiej pod krzyżem* ([Posłuchajcie, bracia miła](#)), XV w.

- XV w.: **nowy typ** pieśni religijnej, adresowanej do ludu: propagującą go **bernardyni** (w Polsce od 1453), z których wywodzi się najwybitniejszy poeta religijny pol. średniowiecza
Władysław z Gielniowa: 1440-1505

Jezusa Judasz Przedał (1488) ➔<https://www.youtube.com/watch?v=CwcVY5rr3-Y>
<https://www.youtube.com/watch?v=wc79GraxdPk>

druk 1558: 4-glos

- pieśń utrzymana w konwencji "medytacyjnej" (= rozpamiętywanie tajemnic Zwiastowania, Bożego Narodzenia, życia Świętej Rodziny, męki Chrystusa, współcierpienia Maryi i jej Wniebowzięcia). <http://staropolska.pl/sredniowiecze/opracowania/Piesni.html>

7. Monodia świecka

- 1207: śpiewane *ludi theatrales* (➔ krytyka papieża Innocentego III);
 - 1250-1280: dalsze informacje o melodiiach świeckich (praktyki **magiczne**);
 - 1280: legat papieski zakazuje tańców w kościołach i na cmentarzach;
- **MINNESANG**: **Henryk IV Probus (Prawy, 1270-90)**: książę wrocławski, potem krakowski;
- *Manessische Handschrift* (1305-1340), *Codex Manesse* (szwajcarska rodzina *Manesse*): 140 pieśni z miniaturami; rkp. powstał w **Zurychu** ok. 1300-1340 (dziś: Uniwersytet Heidelberg):
<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0001/thumbs>
http://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Plik:Codex_Manesse_Heinrich_von_Breslau.jpg&filetimestamp=20050620073012

Codex Manesse / Nagrobek Henryka IV Probusa (rekonstrukcja) / Pomnik, Wrocław 1930.

POLSKIE PIEŚNI MIŁOSNE:

- liryka miłosna uprawiana była w średniowiecznej Polsce **marginalnie**,
- nie (jak na Zachodzie) przez poetów stanu rycerskiego, lecz przez twórców **plebejskich**: żaków, kleryków, kopistów czy wędrownych wagantów.

Anon. "Ach miłość, coś mi uczyniła": zapis. w I poł. XV wieku pod tekstem *Bogurodzicy* (UJ)

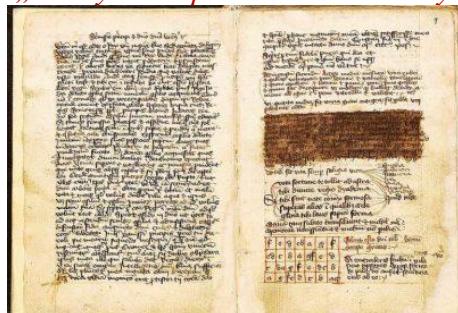
Anon. „Milę milą miłuje, chłop się temu dziwuje” (1390); reg. 7-głoskowiec, bez muzyki;

Anon. „Miluj miła, miluj wiernie, miej go w sercu zawždy pewnie” (1470);

http://www.staropolska.pl/sredniowiecze/poezja_swiecka/poezja_milosna.html

Anon. „Czy ja mam panu żałować” - pieśń erotyczna (1414, rkp.: *Cantilena inhonesta* („pieśń nieprzystojna”). ➔ rkp. **Mikołaja z Koźla, 1390-1431**:

„*Chczy ia na pannu zalowacz / nyechczyalat my trochu dacz / memu kony ofsa...*

<http://polskiedziedzictwoslaska.pl/2017/08/27/mikolaj-z-kozla-autor-spisanej-po-polsku-piesni-swawolnej/>

http://www.staropolska.pl/sredniowiecze/poezja_swiecka/Cantilena_inhonesta.html

<http://tyfoza.no-ip.com/hestnik/html/knihy/hestnik26/texty/hest2728-0071.htm>

- KKlar 205: Sanctus + dopisek na marginesie: „*Panno myla, nie będziesz ty, będzie inna*”

PIEŚNI HISTORYCZNE:

Jędrzej (Andrzej) Galka (zm. po 1451), *Lachowie, Niemcowie ... Wiklef prawdę powie*

- był duchownym, profesorem Akademii Krakowskiej, zwolennikiem husytyzmu.

- pieśń sławiąca **Wiklefa** powstała ok. 1449 r. [= kontrafaktura pieśni antyhusyckiej].

http://www.staropolska.pl/sredniowiecze/poezja_swiecka/piesn_o_wiklecie.html

Mapy: <https://www.youtube.com/watch?v=JhwGW8JzH8g>